

УДК 342.7

DOI: 10.31733/2078-3566-2024-2-93-98



Цагік ОГАНІСЯН®

кандидат юридичних наук
(Дніпровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ: ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Здійснено комплексний аналіз правових механізмів забезпечення гендерної рівності та протидії дискримінації у сфері безпеки та оборони. Детально розглянуто теоретичні засади гендерної рівності, історичний огляд правових меж, основні поняття та терміни, а також міжнародне та національне законодавство, що визначають правові стандарти в цій галузі. Особливу увагу приділено аналізу практичної реалізації правових механізмів, викликів та перешкод у їх впровадженні, а також перспективам розвитку.

Розглянуто також роль гендерної політики у протидії гендерному насильству та захисті гендерної ідентичності в армії, а також шляхи покращення національної політики у цій сфері. Підкреслено важливість постійного удосконалення законодавства, політики та практичних заходів у галузі гендерної рівності та захисту прав жінок та чоловіків у сфері безпеки та оборони. Акцентовано на необхідності зміни культурних стереотипів та норм, що лежать в основі гендерної дискримінації, через освіту, медіа та інші ініціативи; а також на важливості спільних зусиль та постійного залучення всіх зацікавлених сторін для досягнення справжньої рівності та справедливості у суспільстві.

Ключові слова: гендерна ідентичність, гендерна політика, гендерна рівність, гендерний активізм, інклюзивність, недискримінація, права і свободи, правове реулювання, соціальні права, співробітництво, юридична захищеність, забезпечення прав.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство стикається зі значними викликами у забезпеченні гендерної рівності та захисту гендерної ідентичності. Запровадження правових механізмів, спрямованих на протидію дискримінації на ґрунті гендера та захист прав кожної особи на вільний розвиток і вибір є важливим елементом будівництва справедливого та рівноправного суспільства. Однак існують численні проблеми та виклики, що перешкоджають повному виконанню цих завдань.

Отже, необхідно детально проаналізувати правові механізми, що сприяють забезпеченню гендерної рівності та захисту гендерної ідентичності, розглянути міжнародні та національні законодавчі стандарти, що регулюють питання гендерної рівності та захисту гендерної ідентичності.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Питання соціальних стандартів та соціальних гарантій, а також гендерної рівності розглядали такі вчені, як О. Васильченко, О. Вінська, О. Водяніков, С. Гаращенко, І. Гойан, І. Грицай, О. Дашковська, Н. Камінська, Д. Кудчеренко, А. Кучук, Т. Марценюк, Л. Наливайко, І. Проць, С. Сторожук та ін.

Мета статті – допомогти в розумінні та підвищенні ефективності правових механізмів, спрямованих на забезпечення гендерної рівності та захист гендерної ідентичності, а також виявити шляхи подальшого розвитку і вдосконалення національної політики у цих сферах.

Виклад основного матеріалу. Теоретичні засади гендерної рівності є основою для розуміння та реалізації політик та заходів, спрямованих на досягнення рівності між чоловіками та жінками.

Передусім важливо звернутися до поняття гендера, що відображає соціально сконструйовані ролі, норми та очікування, пов'язані з чоловічістю та жіночістю. Такий підхід допомагає розібратися в тому, як саме суспільство формує стереотипи, що

© Ц. Оганісян, 2024

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0005-3641-1949>

tsahik.ohanisian@dduvs.edu.ua

впливають на розподіл ресурсів та можливостей.

Також важливо розглянути концепцію гендерної рівності як ключового принципу, що повинен лежати в основі усіх сфер суспільного життя. Це передбачає не лише рівні можливості для чоловіків та жінок у сферах освіти, праці, політики, а й уникнення будь-якої форми дискримінації на ґрунті статі. Загалом слід зазначити, що гендерна рівність – це не лише принцип соціальної справедливості, а й ефективний спосіб досягнення стабільності та економічного розвитку суспільства. Тому розуміння та впровадження теоретичних засад гендерної рівності має стратегічне значення для сучасного суспільства.

Історичний огляд правових рамок, що регулюють гендерну рівність, дозволяє краще зрозуміти еволюцію підходів до цього питання та визначити тенденції в їхньому розвитку.

Початок розвитку правових механізмів забезпечення гендерної рівності можна простежити до середньовіччя, коли з'явилися перші документи, що регулювали питання прав жінок та їхнього соціального становища. Проте ці нормативні акти переважно були спрямовані на обмеження прав жінок та їхнього соціального статусу.

У XIX–XX ст. у різних країнах світу почали з'являтися перші законодавчі акти, спрямовані на захист прав жінок та боротьбу з гендерною дискримінацією [1, с. 1871–1909; 2, с. 391–417]. Наприклад, у США було прийнято закони про рівність прав і можливостей, а в Європі активно обговорювалися питання про рівність у виборчих правах.

У другій половині XX ст. питання гендерної рівності стало предметом ще більшої уваги як на міжнародному, так і національному рівнях. З'явилися міжнародні нормативні акти, такі як Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, що закріпили право на рівність перед законом та захист від будь-якої форми дискримінації [3].

Наприкінці XX ст. – на початку XXI ст. було прийнято значну кількість національних і міжнародних законодавчих актів, спрямованих на забезпечення гендерної рівності та захист прав жінок. Однак попри це дискримінація за статевою ознакою продовжує існувати у багатьох сферах життя.

Отже, історичний огляд правових рамок забезпечення гендерної рівності відображає поступовий розвиток у розумінні та закріпленні прав жінок та чоловіків, а також визначає ключові етапи та виклики на шляху досягнення цієї мети.

Розглянемо ключові терміни та поняття, що використовуються в контексті гендерної рівності та захисту гендерної ідентичності. Серед них важливими є такі поняття, як гендер, гендерна рівність, гендерна дискримінація, стереотипи, гендерні ролі, гендерна ідентичність та інші [4].

Гендер – це соціально сконструйований концепт, що визначається соціальними, культурними та історичними уявленнями про чоловіків та жінок. Гендерне уявлення впливає на стереотипи, ролі та очікування стосовно поведінки та можливостей осіб на основі їхньої статі.

Гендерна рівність – це принцип, що передбачає рівні права, можливості та статус для всіх осіб, незалежно від їхньої статі чи гендерної ідентичності. Цей принцип спрямований на усунення дискримінації та забезпечення рівних можливостей для всіх.

Гендерна дискримінація – це будь-яка форма нерівного ставлення або обмеження прав та можливостей осіб на підставі їхньої статі або гендерної ідентичності. Може мати прояв в утисках, обмеженні доступу до ресурсів та послуг, стереотипних уявленнях та інших формах дискримінації.

Стереотипи – це узагальнені уявлення або уявлення про характеристики, що приписуються певній групі людей на підставі їхньої статі чи гендерної приналежності. Ці стереотипи можуть призводити до упереджених уявлень та обмежувати можливості осіб.

Гендерні ролі – це набір очікуваних побутових, соціальних та культурних функцій, що призначені для чоловіків та жінок у суспільстві. Вони формуються на основі гендерних стереотипів та визначають поведінку та соціальну позицію осіб.

Гендерна ідентичність – це особисте уявлення про свою стать та внутрішнє переживання свого гендеру. Воно може відрізнятися від біологічної статі та охоплювати різноманітні форми гендерної самоідентифікації.

Міжнародне право відіграє важливу роль у забезпеченні гендерної рівності та

захисті прав жінок і чоловіків. Основними міжнародними документами, що визначають принципи гендерної рівності, є Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Пекінська декларація та Платформа дій, а також низка інших міжнародних інструментів.

Вищезгадана конвенція була прийнята в 1979 р. та набрала чинності в 1981 р., вона визначає дискримінацію щодо жінок та зобов'язує держави-учасниці вживати заходів для ліквідації будь-якої форми дискримінації щодо жінок у всіх сферах життя. Цей документ визнає важливість рівних прав для жінок та чоловіків у сферах освіти, зайнятості, здоров'я та інших аспектах життя.

Пекінська декларація та Платформа дій, прийняті на Четвертій світовій конференції ООН з питань жінок у 1995 р., закликають до прийняття конкретних заходів заради забезпечення рівних можливостей для жінок у всіх сферах життя [5]. Ці документи наголошують на важливості рівних можливостей у політиці, економіці, освіті та інших сферах.

Крім того, інші міжнародні організації, такі як Європейська Комісія та Рада Європи, також активно сприяють захисту прав жінок та чоловіків та просувають гендерну рівність шляхом прийняття власних програм та ініціатив [6, с. 331–350]. Наприклад, Європейська Комісія регулярно проводить оцінки стану гендерної рівності у державах-членах та надає рекомендації щодо політичних та законодавчих заходів для покращення ситуації.

Національне законодавство є ключовим інструментом у забезпеченні гендерної рівності та захисті прав жінок і чоловіків. У багатьох країнах існують закони та положення, спрямовані на запобігання дискримінації за гендерною ознакою та захист прав на основі гендерної ідентичності.

Законодавство часто визначає права та обов'язки у сферах освіти, праці, доступу до послуг охорони здоров'я, а також участі у політичному та громадському житті. Наприклад, багато країн мають закони, що забороняють сексуальне та гендерне насильство, а також норми, що забезпечують рівні умови праці для жінок та чоловіків.

Деякі країни приймають спеціалізовані закони або програми, спрямовані на підтримку гендерної рівності та захист прав жінок і чоловіків [7]. Ці законодавчі акти можуть передбачати квоти для жінок у політиці та бізнесі, створення центрів підтримки жертв насильства, а також програми підтримки сімей та матерів.

Важливо, щоб законодавство було відповідним, чітким та ефективним, а також враховувало специфічні потреби та інтереси різних груп населення, зокрема жінок, чоловіків та осіб інших гендерних ідентичностей. Закони та політики повинні бути розроблені з урахуванням принципів гендерної рівності та забезпечувати рівний доступ до прав і можливостей для всіх осіб, незалежно від їхньої гендерної ідентичності.

Національне законодавство України є важливим інструментом у забезпеченні гендерної рівності та захисті прав жінок і чоловіків. Україна прийняла низку законодавчих актів, що гарантують рівні права та можливості для усіх громадян країни.

Один із ключових законів, що стосуються гендерної рівності, – це Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», що був прийнятий із метою впровадження політики гендерної рівності в різні сфери життя суспільства [8, с. 25–29]. Цей закон визначає основні принципи та завдання державної політики у галузі гендерної рівності, а також механізми її реалізації.

Крім того, в Україні існують закони, що стосуються боротьби з насильством, забезпечення рівних можливостей у сфері праці та освіти, а також інші законодавчі акти, спрямовані на захист прав жінок і чоловіків.

Проте, незважаючи на наявність відповідного законодавства, в Україні все ще існують проблеми з реалізацією гендерної рівності. Недостатня свідомість громадян, відсутність ефективних механізмів захисту прав та дискримінація на гендерній основі – лише деякі з-поміж проблем, які потребують уваги та вирішення з боку держави та суспільства.

Практична реалізація правових механізмів у сфері гендерної рівності передбачає низку заходів та ініціатив, спрямованих на забезпечення рівних можливостей та захист прав жінок і чоловіків.

Як приклад слід зазначити проведення різноманітних освітніх кампаній та тренінгів із питань гендерної рівності для різних груп населення [9, с. 61–66]. Такі заходи сприяють підвищенню свідомості громадян щодо їхніх прав та можливостей, а

також допомагають у виявленні та запобіганні випадкам гендерної дискримінації.

Крім того, важливою складовою практичної реалізації правових механізмів є забезпечення доступу до правосуддя та ефективного захисту прав жінок і чоловіків. Це передбачає забезпечення доступності судової системи для всіх громадян, а також розвиток спеціалізованих механізмів, що можуть надавати допомогу жертвам гендерного насильства та дискримінації.

До інших практичних заходів слід віднести створення та підтримку механізмів моніторингу і звітності щодо стану гендерної рівності в різних сферах життя суспільства. Ці механізми дозволяють виявляти проблемні аспекти та розробляти стратегії для їх вирішення, а також забезпечують публічний контроль за діяльністю державних та недержавних установ у зазначеній галузі.

Впровадження правових механізмів у сфері гендерної рівності стикається з низкою викликів та перешкод, що ускладнюють їх ефективну реалізацію.

Однією з таких перешкод є недостатня усвідомленість суспільства щодо проблем гендерної нерівності та необхідності впровадження заходів для її подолання [10, с. 11–16]. Багато людей не розуміють, які саме права та можливості порушуються через гендерну дискримінацію, а отже, не підтримують необхідні ініціативи.

Іншою проблемою є недостатній рівень усвідомлення та підтримки гендерної рівності з боку державних та недержавних установ. Деякі з них можуть не визнавати проблему гендерної дискримінації як серйозну та актуальну або недостатньо активно діяти для її подолання.

Також серйозною перешкодою є відсутність адекватних фінансових ресурсів для реалізації гендерної політики та програм у цій сфері. Без належного фінансування будь-які ініціативи можуть залишитися на папері, не отримуючи необхідної підтримки та реалізації на практиці.

Іншою проблемою, пов'язаною з реалізацією правових механізмів у згаданій сфері, є відсутність однорідності та консенсусу серед різних політичних сил, громадських організацій та суспільства в цілому стосовно необхідних заходів та стратегій боротьби з гендерною дискримінацією.

Для подолання цих викликів необхідно сприяти зміні свідомості суспільства, підвищувати усвідомленість та підтримку гендерної рівності серед усіх суб'єктів, а також забезпечити належне фінансування та політичну волю для реалізації необхідних заходів.

Після аналізу викликів та перешкод у реалізації правових механізмів у сфері гендерної рівності важливо розглянути перспективи їхнього подальшого розвитку [11, с. 19–29].

Однією з ключових перспектив є постійне удосконалення законодавства та політики у галузі гендерної рівності. Важливо забезпечити актуальність та ефективність правових норм, а також розробляти нові механізми захисту прав гендерних меншин.

Крім того, важливо змінювати суспільні стереотипи та норми, що лежать в основі гендерної дискримінації. Це може відбуватися через освіту, медіа, культурні програми та інші ініціативи, спрямовані на підвищення свідомості та толерантності.

Також важливим є забезпечення активної участі громадськості у формуванні та реалізації гендерної політики. Громадські організації та активісти можуть відігравати важливу роль у моніторингу дотримання прав гендерних меншин, а також у просуванні нових ініціатив у цій сфері.

Зокрема, необхідно активізувати роботу з молоддю, щоб людина вже з юного віку отримувала навички та знання про гендерну рівність та вміла визначати і протидіяти дискримінації.

Важливим є і розвиток механізмів моніторингу та оцінки ефективності заходів у галузі гендерної рівності. Це дозволить ефективно відстежувати прогрес та вчасно коригувати політику в разі необхідності.

Нарешті, необхідно сприяти активній співпраці між різними суб'єктами, такими як державні установи, громадські організації, активісти та інші зацікавлені сторони. Саме спільні зусилля та партнерство можуть забезпечити успішну реалізацію правових механізмів у сфері гендерної рівності.

Висновки. Отже, гендерна рівність та боротьба з дискримінацією важливі для будь-якого суспільства. Незважаючи на досягнуті успіхи у цій сфері, залишається багато викликів та завдань, що потребують вирішення. Важливо продовжувати підтримувати та

розвивати правові механізми, спрямовані на захист прав гендерних меншин та забезпечення їхньої рівності.

Також важливо пам'ятати про постійне удосконалення законодавства, політики та практичних заходів у цій сфері. Необхідно адаптуватися до змін у суспільстві та впроваджувати нові підходи та ініціативи.

Одним із ключових завдань є зміна культурних стереотипів та норм, що лежать в основі гендерної дискримінації. Це можна зробити через освіту, медіа, культурні програми та інші ініціативи, спрямовані на підвищення свідомості та толерантності.

Загалом реалізація правових механізмів у сфері гендерної рівності вимагає від нас спільних зусиль, терпіння та постійного залучення всіх зацікавлених сторін. Тільки у такий спосіб можна досягти справжньої рівності та справедливості у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Soule S. A., King B. G. The stages of the policy process and the equal rights amendment, 1972-1982. *American Journal of Sociology*. 2006. Vol. 111. No. 6. P. 1871–1909.
2. Toke S. A., Dallal B. Female voting power: the contribution of women's suffrage to the growth of social spending in Western Europe. *Public Choice*. 2006. No. 134. P. 391–417.
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text.
4. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. Київ, 2014. 65 с.
5. Пекінська декларація від 15.09.1995. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_507#Text.
6. Kantola J., Lombardo E. EU gender equality policies // *Handbook of European Policies*. Edward Elgar Publishing, 2018. 416 p. P. 331–350.
7. Chaban S. et al. Regional organizations, gender equality and the political empowerment of women. Stockholm : United Nations Development Programm, 2017. 188 p.
8. Наливайко І. Теоретико-правові проблеми імплементації в Україні ст. 37 Стамбульської конвенції. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 25–29.
9. Наливайко І., Марценюк Л. Права жінок та гендерна рівність в Україні: проблеми теорії та практики. *Приватне та публічне право*. 2022. С. 61–66.
10. Андрус'як І. Запобігання та протидія домашньому насильству: роль культурно-ментальних чинників. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Право*. 2023. № 79. С. 11–16.
11. Сторожук С., Гоян І. Гендерна рівність у транзитивних суспільствах: проблеми і перспективи. *Науковий вісник НУБіП України. Серія : Гуманітарні студії*. 2018. № 280. С. 18–29.

Надійшла до редакції 29.05.2024

Прийнято до опублікування 07.06.2024

References

1. Soule, S. A., King, B. G. (2006) The stages of the policy process and the equal rights amendment, 1972-1982. *American Journal of Sociology*. Vol. 111. No. 6, pp. 1871–1909.
2. Toke, S. A., Dallal, B. (2006) Female voting power: the contribution of women's suffrage to the growth of social spending in Western Europe. *Public Choice*. No. 134, pp. 391–417.
3. Konventsiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii pro likvidatsiiu vsikh form dyskryminatsii shchodo zhinok [United Nations Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women] vid 18.12.1979. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text. [in Ukr.].
4. Martseniuk, T. (2014) Henderna rivnist i nedyskryminatsiia: posibnyk dlia ekspertiv i ekspertok analitychnykh tsentriv [Gender equality and non-discrimination: a guide for think tank experts]. Kyiv. 65 p. [in Ukr.].
5. Pekinska deklaratsiia [Beijing Declaration] vid 15.09.1995. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_507#Text. [in Ukr.].
6. Kantola, J., Lombardo, E. (2018) EU gender equality policies // *Handbook of European Policies*. Edward Elgar Publishing. 416 p. P. 331–350.
7. Chaban, S. et al. (2017) Regional organizations, gender equality and the political empowerment of women. Stockholm : United Nations Development Programm. 188 p.
8. Nalyvaiko, I. (2022) Teoretyko-pravovi problemy implementatsii v Ukraini st. 37 Stambulskoi konventsii [Theoretical and legal problems of implementation in Ukraine of Art. 37 of the Istanbul Convention]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*. № 3, pp. 25–29. [in Ukr.].
9. Nalyvaiko, L., Martseniuk, L. (2022) Prava zhinok ta henderna rivnist v Ukraini: problemy teorii ta praktyky [Women's rights and gender equality in Ukraine: problems of theory and practice]. *Privatne ta publichne pravo*, pp. 61–66. [in Ukr.].
10. Andrusiak, I. (2023) Zapobihannia ta protydia domashnomu nasyilstvu: rol kulturno-mentalnykh chynnykyv [Preventing and countering domestic violence: the role of cultural and mental

factors]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya : Pravo*. № 79, pp. 11–16. [in Ukr.].

11. Storozhuk, S., Hoian, I. (2018) Henderna ravnist u tranzytivnykh suspilstvakh: problemy i perspektyvy [Gender equality in transitional societies: problems and prospects]. *Naukovyi visnyk NUBiP Ukrainy. Seriya : Humanitarni studii*. № 280, pp. 18–29. [in Ukr.].

ABSTRACT

Tsahik Ohanisian. Ensuring gender equality: legal mechanisms for anti-discrimination and protection of gender identity. This scientific article provides a comprehensive analysis of legal mechanisms and policies aimed at ensuring gender equality and combating discrimination in the security and defence sphere. The article examines in detail the theoretical foundations of gender equality, a historical overview of the legal framework, basic concepts and terms, as well as international and national legislation that determine legal standards in this area.

Special attention is paid to the analysis of the practical implementation of legal mechanisms, challenges and obstacles in their implementation, as well as development prospects. The article also examines the role of gender policy in combating gender-based violence and protecting gender identity in the military, as well as ways to improve national policy in this area. The conclusions of the article emphasise the importance of continuous improvement of legislation, policy and practical measures in the field of gender equality and the protection of women's and men's rights in the field of security and defence. They also emphasise the need to change the cultural stereotypes and norms that underlie gender discrimination through education, media and other initiatives. In addition, it emphasises the importance of joint efforts, patience and continuous involvement of all stakeholders to achieve true equality and justice in society.

Keywords: *gender identity, gender policy, gender equality, gender activism, inclusiveness, non-discrimination, rights and freedoms, legal regulation, social rights, cooperation, legal protection, ensuring rights.*

УДК 352-027

DOI: 10.31733/2078-3566-2024-2-98-104



**Світлана
ПОЛЯРУШ-САФРОНЕНКО**[©]
кандидат юридичних наук, доцент
(Білоцерківський національний
аграрний університет,
м. Біла Церква Київської обл., Україна)

ПОРЯДОК ДОБРОВОЛЬНОГО ПРИЄДНАННЯ ДО ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

Добровільне приєднання громади до об'єднаної територіальної громади (далі – ОТГ) може бути здійснене за умови, коли така громада є суміжною з ОТГ і визнана Кабінетом Міністрів України спроможною. Спроможною територіальна громада визнається за умов, коли: а) існують місцеві джерела наповнення бюджету; б) є достатніми інфраструктурні та кадрові ресурси, щоб її органи могли вирішувати питання місцевого значення в інтересах жителів громади відповідно до діючого законодавства.

Досліджено наукові праці таких авторів, як: М. Бризицький, М. Воронов, І. Воронова, М. Гайдар, М. Горбатюк, Н. Дребот, А. Калінкіна, Л. Перетятко, О. Решота, Н. Стеблик. До ознак порядку добровільного приєднання до ОТГ відносять: а) суміжну сільську, селищну територіальну громаду; б) визнану спроможною об'єднану територіальну громаду; в) перспективний план формування територій громад; г) реалізація передбачених нормами права етапів приєднання до ОТГ.

Порядок добровільного приєднання до об'єднаних територіальних громад в Україні – це передбачені нормами права етапи приєднання до спроможних ОТГ суміжних сільських та селищних громад відповідно до перспективного плану їх формування. Спроможні територіальні громади можуть бути охарактеризовані як громади сіл, селищ, міст, котрі в результаті добровільного об'єднання здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг та розвитку інфраструктури

© С. Поляруш-Сафроненко, 2023

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4007-8844>

svitlana.poliarush-safronenko@btsau.edu.ua